

AZ ISMERETKÖZLÉS ESZKÖZEINEK, LEHETŐSÉGEINEK KOMPLEX FELTÁRÁSA SZAKKÖNYVTÁRAKBAN [■]

I.

Györe Pál

I.

1. RANGANATHAN MÁSODIK ÉS HARMADIK TÖRVÉNYÉNEK KITERJESZTÉSE

A könyvtártudomány második és harmadik törvényének követelménye, hogy

- minden olvasóhoz juttassuk el a megfelelő könyveket, és - megfordítva -

- minden könyvnek keressük meg a megfelelő olvasóit /1/.

Ha ezt a két törvényt kiterjesztjük, általánosabban fogalmazzuk, azt mondhatjuk, hogy

- minden felhasználóhoz juttassuk el a megfelelő információkat, és

- minden információnak keressük meg a felhasználóit.

A két törvénynek ezt a kiterjesztését elsősorban a tudományos és szakkönyvtárakra alkalmazhatjuk; azokra a könyvtárakra, amelyeknek fő feladatuk a tudományos kutatás, a műszaki fejlesztés és a termelés szolgálata a tájékoztatás sokféle eszközével, módszereivel, csatornáival.

■

A tudományos és szakkönyvtárak Módszertani Munkabizottságának felkérésére készült tanulmány.

Az az igény, hogy a szakkönyvtárak, és elsősorban a kutatási, fejlesztési, termelési intézményekben működő szakkönyvtárak ne csak a könyvek /vagy általában a grafikus dokumentumok/, hanem bármilyen közegen, hordozón megjelenő információk gyűjtő, regisztráló, feldolgozó, terjesztő helyei legyenek, a könyvtártudományi szakirodalomban már elég régen, és többször is szóba került. Maga RANGANATHAN például egyik legjelentősebb művében azt hangsúlyozza, hogy a könyvtáros a valamilyen formában rögzített, megtestesült ismeretek elosztója /2/. Magától értetődik, hogy ezt a feladatát csak akkor láthatja el, ha az ismereteket, információkat folyamatosan gyűjti, rendezetten tárolja, tájékoztatásra készen nyilvántartja.

R.L. VORMELKER már 1949-ben azt javasolta, hogy az intézeti, vállalati szakkönyvtárak létesítsenek egyesített adattárat, kartotékot a különböző forrásokból származó információk regisztrálására; a források terjedjenek ki minden olyan dokumentumra, például újságokra, filmekre, képekre stb., amely az intézmény tevékenységi köréhez tartozó témákkal foglalkozik /3/.

R. SAVORD szerint a szakkönyvtáraknak elsősorban a jelen és a jövő problémáival kell foglalkozniuk; ebből következik, hogy a számukra döntő fontosságú szakismeretek általában nem könyvekben, s gyakran egyáltalán nem nyomtatott dokumentumokban találhatók ...; a szakkönyvtáraknak információkat kell szerezniük és szolgáltatniuk mindazokról az élő, időszerű problémákról, amelyek intézményüket foglalkoztatják. "A könyvtáros hivatása, hogy a könyvekben rejlő hatalmas erőforrásokat megnyissa és az olvasókhöz irányítsa. A szakkönyvtáros hivatása, hogy a bármilyen formában megnyilvánuló, tényeket tartalmazó információkban rejlő hatalmas erőforrásokat megnyissa és a felhasználókhöz irányítsa" /4/.

A vállalati szakkönyvtárak ilyen jellegű feladataira utalnak BALÁZS József következő megjegyzései is, amelyek a nagyvállalatok tájékoztatási problémáiról szóló előadásában hangzottak el: "... a műszaki könyvtárak voltak az elsődlegesek, belőlük nőttek ki a dokumentációs szervek; ... a passzív könyvtárból lett az aktív könyvtár, sőt agresszív könyvtár, amely már elindult a tájékoztatási munkával a dolgozók felé. A műszaki tájékoztatásnak és propagandának, tehát a különböző tapasztalatátadási módszereknek, az audio-vizuális módszereknek, a filmnek, rádióknak, TV-nek, előadások, kiállítások rendezésének és minden egyéb módszernek bázisa még mindig a könyvtár ... Ha a könyvtár volt az elsődleges és a műszaki propaganda bármilyen formájának bázisa, akkor bővítsük ki a könyvtár fogalmát; gyarapítsuk állományát hanglezetárrel, filmtárral vagy gépesített feldolgozásra alkalmas információs kartotékokkal, a nem publikált dokumentumokkal és ezt az anyagot keltsük életre a tájékoztatás különböző módszereivel..." /5/.

Az előzőek alapján a szakkönyvtárak tevékenységi körébe utalhatunk minden olyan információt, vagyis adatot, ismeretet, eseményt, amely tárgya szerint megfelel a könyvtárat használók igényeinek és valamilyen közelítő formában rögzítve van, vagy közvetíthető; az információ jellemzője, hogy meglete bizonyos, elérhető, és jelentéssel felruházható tartalma van /6/. Ezeknek az információknak, illetve

hordozóiknak, közlési eszközeinek, közvetítési csatornáiknak kiválasztása, regisztrálása és az érdekeltekhez a megoldásra váró feladatok szerint időzített továbbítása az a problematika, amelynek vázlatos ismertetését tanulmányunkban megkíséreljük. Nehéz megfelelő elnevezést adnunk ennek a tevékenységnek; ha az információk, ismeretek felől közelítjük meg, akkor episztemográfiának; ha a közlési eszközök, csatornák felől nézzük, akkor kommunkográfiának; ha a szűkebb szakkérdések szempontját tekintjük, akkor tematikográfiának, ha pedig úgy vesszük, mint bármilyen szellemi tartalommal bíró dokumentum feltárását, akkor dokumentográfiának nevezhetjük /7/.

Az ismeretszerzés alapos mérlegeléssel kiválasztott lehetőségeinek ez a komplex, egyidejű feltárása azt jelenti, hogy a szakkönyvtár használóinak igényeihez igazodva megkeresi minden számításba vehető ismeretközlés, adás "vevőjét", és minden tájékoztatást igénylő vevőt összekapcsol azzal az adóval, amely megfelelő időben, megfelelő helyen, várhatóan megfelelő információkat közvetít. Ennek a roppant bonyolult folyamatnak sikere azon is múlik, hogy világosan lássuk és határozzuk meg a közlés, az információ és a tájékoztatás természetét, jellegzetességeit, kapcsolatait /8/.

2. KÖZLÉS, INFORMÁCIÓ, TÁJÉKOZTATÁS

A közlés folyamata

Mindenki, akit munkája a tudományos és műszaki életéhez köt, akarva-akaratlan a közlések rengetegében él. Az ismereteket közlő, továbbító vizuális és auditív jelzéseknek és kódoknak, a képek és hangok természetes és mesterséges megnyilvánulásainak valóságos inváziója zudul ránk nap mint nap /9/. Ebben a rengetegben kell valahogyan eligazodnunk; elsősorban nekünk: könyvtárosoknak, hogy azután utbaigazithassuk az információ-kérőket, keresőket. Az információ keresés a közlések rengetegében - nemcsak könyvtárakra, tájékoztatási apparátusokra nehezedő súlyos gond, hanem napjaink egyik középponti problémája /10/. Lássuk most röviden a közlési folyamat és az információ néhány alapvetően fontos vonását, összefüggését elsősorban a szakkönyvtári tájékoztatás szempontjából /11/.

A közlési folyamatnak öt fő elemét különböztethetjük meg: 1. az információ /ismeret/ alkotója /szerzője, forrása/; 2. a nyelv, melyen az ismeretet kifejezzük /formába öntjük/; 3. az ismeret, amelyet át kell adnunk; 4. a fizikai eszköz /csatorna/, amelyben, amelyen keresztül az információ /ismeret/ áramlik; 5. az információ /ismeret/ vevője /olvasó, hallgató, néző stb./.

Az információ /ismeret/ alkotója valamit tud; ha tudását /ismeretét/ közölni akarja, akkor valamilyen nyelven ki kell fejeznie, például szavakkal, hangjegyekkel, matematikai szimbólumokkal stb.; az ismeret ugyanis csak akkor válik információvá, ha valamilyen fizikailag érzékelhető, felfogható formában kifejeződik. A közlés "vevője" ezt tudja venni; ha a közlés valóban megtörtént, akkor a vevő visszaalakítja magában, a maga számára az információt ismertté, de ez természetesen sohasem lehet pontosan ugyanaz az ismeret, amit a

szerző alkotott, mert a vevő nem egészen azt érti rajta, amit az alkotó gondolt. /Mindezek a szempontok fontos szerepet kapnak a tájékoztatásra alkalmas információk kiválasztásában!/

A közlés "nyelvéről" már említettük, hogy bármilyen jelrendszer, kód lehet, amelynek "megfejtendő" tartalma, jelentése van; a nyelv jelrendszerét, a kód kulcsát a közlés vevőjének ugyanúgy ismernie kell, mint a közlés adójának. Ha nem beszélnek "közös nyelven", akkor a közlésben továbbított információ-tartalom megértésének nagyon kevés a valószínűsége. Az információ nyelvének, kódjának - amint majd még részletesebben is kifejtjük - igen nagy jelentősége van a szakkönyvtári tájékoztatásban; nem kismértékben ezen mulik a tájékoztatás hatékonysága.

A közölni kívánt ismeret, információ-tartalom "sorsát" a nyelv /jelrendszer, kód/, a csatorna és a vevő egyaránt befolyásolja. Az információ sorsának, céljának, célbaérésének előrelátása egyik legizgalmasabb, de legnehezebben megfogható problémája a tájékoztatásnak; a következőkben erről is bővebben beszélünk majd.

A közlési csatorna "bármely objektum lehet, amely a feladótól a címzetthez közvetíti az információt" /12/. Tanulmányunk egyik középponti témája, hogy a szakkönyvtári tájékoztatás során bármely csatornán áramló, "vehető" információt oda kell vezetni az olvasóhoz, felhasználóhoz, illetve az olvasót, felhasználót oda kell irányítani minden olyan csatornához, amely elérhető helyen, alkalmas időben a felhasználó számára értékes információkat közvetít.

A közlés vevőjét, felhasználóját elsősorban a közlés információ-tartalma érdekli; van persze olyan eset is, amikor a közlési eszköz, csatorna maga köti le az érdeklődését, szinte függetlenül a közölt tartalomtól /13/. A közlési eszközök, csatornák kiválasztásában mélyen egyéni hajlamok is megnyilvánulnak; a tájékoztatás során ezt is figyelembe kell vennünk. A különféle tömegközlési eszközök, csatornák hatásának, hatékonyságának vizsgálata egyébként világszerte egyre nagyobb méretűvé válik; ezeknek a vizsgálatoknak eredményeit még csak nagyon kismértékben hasznosítjuk a könyvtári tájékoztatásban. Ezért tanulmányomnak egyik fontos szempontja az is, hogy a közléstudományi kutatásokra és alkalmazási lehetőségeikre is ráirányítsam a figyelmet /14/.

A közlési folyamat "szereplőinek" vázlatos bemutatása után most rátérek az információ fogalmának, jellegzetességeinek ismertetésére. Ezuttal csak a szakkönyvtári tájékoztatás szempontjait veszem figyelembe, tehát olyan információkat, amelyek az éves és távlati tervekben meghatározott kutatási, fejlesztési, termelési feladatok megoldásához kapcsolódnak vagy ezeket kiegészítik.

Az információ

Ugy gondolom, helyesen tennénk, ha az "információ" kifejezést kibernetikai, információelméleti értelemben használnánk a tájékoztatásban is. Ezáltal valószínűleg eloszlatnánk azt a nagy zűrzavart,

ami jelenleg ennek a szónak használatát kíséri.

A szakkönyvtári tájékoztatásban - amint már említettem - általában kutatási, fejlesztési, termelési feladatok megoldásához kell segítséget nyújtunk azoknak, akik ilyen feladatok megoldásán dolgoznak. Ebből a szempontból nézve, információnak tekinthetünk minden olyan ismeretet, amely hozzájárul a feladatok megoldásához; nyilvánvaló, hogy valamely téma megoldásához nem minden, a témára vonatkozó információ járul hozzá. Azok, akik a témával foglalkoznak, már sok mindent tudnak róla; ehhez a tudásukhoz képest új ismeretekre, adatokra, tényekre, összefüggésekre, rendező elvekre van szükségük. Ha ilyenekről tájékoztatjuk őket, akkor valóban információkat nyújtunk.

"De hogyan lehet az információ mértékét megtalálni? Hogyan mérhetjük le, hogy egy információ által többet vagy kevesebbet tudunk-e? Egy információ annál többet közöl, minél több lehetőséget, azaz minél több határozatlanságot zár ki" /15/; ... "az információ mindig a jelenségek meghatározhatatlanságának, az entropiának tagadásaként nyer formát, és elengedhetetlen előfeltétele a megszerkesztettség" /16/. Ilyen értelemben az információ neg-entropia, a-entropia /17/; vagyis küzdelem a rendezetlenség, kaosz, zűrzavar ellen; paradoxonnak tűnő megfogalmazásban: az információ harc az információ-áradat ellen /18/.

Az, aki információt keres, azért keresi, mert valamilyen zavart, hiányosságot, tisztázatlanságot, bizonytalanságot akar megszüntetni; meglévő ismeretei, információi erre nem elegendők. Új gondolatokra, tényekre, felismerésekre van szüksége; lehet, hogy ezek a felismerések már régen megvannak, csak ő nem tud róluk, ezért számára az újdonság erejével hatnak. Az ilyen információ sohasem téveszti el hatását. POREBSKI szerint a kutatót /és hozzátehetjük: mindenkit!/"csak az iniciáló, kezdeményező, ... lelkesítő információk érdeklik". Az ilyen információk iránt szinte éhség tapasztalható /19/. Aki a saját információival nem tud mit kezdeni, annak van szüksége valami új lehetőséget megcsillantó információra. Ilyenkor ébred fel igazán az érdeklődés, a kíváncsiság; ilyenkor kezdődik a hírek, információk utáni vadászat, nemegyszer kétségbeesett hajsza /20/. Az információ keresésnek ebben az izgalmas időszakában a kutatónak /és a tájékoztatónak!/"el kell hagynia a rutin "kényelmes menedékét, amely biztonságot ad az ismeretlen problémák járatlan erdejében" /21/.

A kíváncsiság, az érdeklődés nagy ösztönző erő az ismeretlen területekre vezető információk keresésében; ezért hasznos, ha könyvtárosok, tájékoztatók is foglalkoznak - bizonyos mértékig - a kíváncsiság lélektanával, szociológiájával. A kutatók megállapították, hogy "az embereket általában olyan helyzetek érdeklik leginkább, amelyek nem teljesen újak, idegenek számukra, de nem is egészen ismeretek; amelyekben van valami újszerű, amit kutatni kell, de vannak a múlt tapasztalataiban megőrzött olyan hasonlóságok, programok is, amelyek utat mutatnak a kutatásban. S az alkotó tevékenység sem ott virágzik ki legjobban, ahol teljesen szervezetlen szituációkkal találják magukat szemben az alkotók. Művészek és tudósok csaknem egyöntetű tanúsága szerint az első feladat, hogy korlátokat szabjanak

maguk számára problémájuk megoldásában, ha ilyen korlátok nincsenek már kezdetben megállapítva. A hivatásos szakember élvezete munkájában nem egyszerűen abból adódik, hogy meg kell küzdenie nehéz problémákkal; az élvezetet az okozza, hogy mesterségbeli tudással és a mesterség gyakorlásához szükséges eszközökkel jól felszerelve foglalkozik olyan problémákkal, amelyek alapvető strukturájukban felfoghatók, megérthetők, de részleteikben ismeretlenek" /22/.

Ezek a megállapítások meglepően egyeznek azokkal az eredményekkel, amelyekre az új eszmék, eljárások, eszközök elterjedésének és a személyes befolyás vizsgálata közben jutottak a közléstudományi kutatók. Ugy találták, hogy "azok az emberek tudnak jobban vezetni /valami újszerűre rávezetni, rávenni valakit/, akik ugyanazon az uton járnak, mint követők, de valamivel előbbre tartanak" /23/. Ez ismét olyan mértéke /a felhasználóhoz viszonyítva/ az információnak, amit a közlésben, tájékoztatásban feltétlenül figyelembe kell vennünk, sőt ebből kell kiindulnunk, amikor az információ várható hatását próbáljuk megállapítani.

Az előbbiek persze csak kiragadott szempontjai az információ egyrészt kibernetikai, másrészt lélektani szempontu megvilágításának; a két szempont szorosan összetartozik és dialektikus kölcsönhatásban van egymással. A lélektani szempontot /orientációt/ ujabban egyre gyakrabban hangsúlyozzák, mint a tájékoztatás eredményeinek egyik feltételét. H.BAER szerint: "Olyan könyvtárak esetében, amelyeknek "tájékoztatási technikája" nagyjából egy szinten van, annak a könyvtárnak van nagyobb értéke, amely egy kis információ-lélektant is alkalmaz olvasóival való kapcsolatában; ezáltal ugyanis információkapacitását sokkal nagyobb mértékben tudja kihasználni" /24/.

Az információnak az előzőekben vázolt értelmezése mindenben megfelel a könyvtartudomány első és negyedik törvénye /"a könyvek használatra valók;" "kiméljük az olvasó idejét"/ követelményeinek. A törvények teljesítése viszont megköveteli nemcsak a bibliográfia, hanem mindenféle tájékoztatás "rangemelését" /25/. S ez a megállapítás már át is vezet a tájékoztatás problémakörébe.

A tájékoztatás

"Nincs olyan kapcsolat, amely egyenibb volna annál, ami a könyv és az olvasó között alakul ki" - írja R. IRWIN /26/. Ha ez a megállapítás kissé túloz is, az bizonyos, hogy az olvasó /felhasználó/ egyénből kiindulva kell meghatározniunk - amennyire ez lehetséges! - azt az információt, amit tájékoztatásul megfelelőnek tartunk. A tájékoztatás lényege, hogy minden olvasó /felhasználó/ lehetőleg a neki megfelelő egyéni módon jusson hozzá azokhoz az információkhoz, amelyek a közlési eszközök, csatornák útján vehetők. Ez a meghatározás természetesen elsősorban azokra a szakkönyvtárakra érvényes, amelyekben - kisebb-nagyobb mértékben - megvalósítható az olvasókkal való individuális foglalkozás.

A tájékoztatás - műszaki hasonlattal szólva - a közlések formai és tartalmi elemeinek az olvasók /felhasználók/ individuális igényei-

hez való illesztése, ésszerű tűréshatárok között. Ez az illesztési folyamat a tájékoztatás legkényesebb munkafázisa. Arról van szó, hogy a felhasználó meglévő ismereteit és a tájékoztatás során kiválasztott információkat úgy kell "montírozni", hogy a problémamegoldás folyamatában egységet alkossanak; olyan képet hozzanak létre, amelynek határozott arculata van /27/. Az információ-tűrés-, -illesztés, -montírozás a tájékoztatás legizgalmasabb művelete, nem is művellet ez, hiszen sohasem lehet rutin-munka; alkotó mozzanat inkább, amely teremtő inspirációt, az alkotót jellemző lelkesedést, ihletet követel /28/. P. MEREDITH a következőket írja erről: "... nem mindegyik tájékoztató tisztviselő, könyvtáros, műszaki író vagy oktató jut el Milton magasztos indulataihoz vagy Shelley ragyogó látomásaihoz. De: ha azokban a pillanatokban, amikor közöl valamit, nincs meg benne az izgalomnak legalább valamilyen parányi izzása, valami forma-kérés, a mesterségbeli öntudatnak kényszerítő ereje, akármilyen kis-mértékű megközelítése a művész érzéseinek ... akkor bizony csak fatuskó ... Azok, akik nem visznek bele valamit a közlésbe saját világosságukból, csak árnyékokot vetnek ... A közlés felelősséggel járó munka. Hatása az, hogy izgalmat keltünk másokban. Kiinduló pontja a saját magunkban levő izgalom. Azzal nem tesszük elfogadhatóbbá vagy tudományossá, hogy ezt a zavaró izgalom szót valami előkelőbb hangzásúra tompítjuk és olyasmit használunk helyette, hogy jól informált, érdekes, megbízható, illetékes, hiszen mindnyájunkkal előfordult már, hogy mély álomba merítették olyanok, akikben megvoltak mindezek a csodálatra méltó tulajdonságok. Izgalmas egyének viszont soha sem altatnak el bennünket ... Egy közlés átvétele izgalom és a közlő személy kezdeti izgalmanak függvénye. Az ismeretközlés olyan folyamat, amelyben izgalom izgalmat vált ki... /29/. Nyilvánvaló persze, s ezt MEREDITH is hangsúlyozza, hogy "az izgalom szükséges, de nem elégséges feltétele a közlésnek" /30/.

Mindenesetre el kell fogadnunk azt a szempontot, hogy az információt kérők, keresők vagy az információra rászorulóknak problémájának együttérző átétele igen fontos tényezője a tájékoztatásnak; ez az átétele segít abban, hogy a közlések rengetegében megkeressük, megtaláljuk a felhasználók számára járható egyéni utakat /31/.

A közlés, az információ és a tájékoztatás néhány - véleményünk szerint alapvetően fontos - jellegzetességének, összefüggésének e rövid - és bizonyára hiányos - megvilágítása után e tanulmány második részében azokkal a közlési eszközökkel foglalkozunk, amelyeket szelektálunk, kombinálunk kell annak érdekében, hogy az "izgalmat keltő" információkról leghatékonyabban tájékoztassunk.

§§§

HIVATKOZÁSOK, JEGYZETEK

- /1/ RANGANATHAN, S.R.: The five laws of library science. Madras, London, 1931, Madras Library Association /2. kiadás 1957./

Az öt törvényt egyik 1959-ben írott tanulmányomban ismertettem; ebben a törvények követelményeinek szempontjából vizsgáltam a vállalati műszaki könyvtárak helyzetét, fejlődését; az akkor tett kritikai megállapítások jó része - sajnos - ma is időszertű! Lásd: GYÖRE P.: "A könyvtártudomány öt törvénye. Különös tekintettel a vállalati szakkönyvtárakra." - Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 2.sz. 1959. p. 7-17.

- /2/ RANGANATHAN, S.R.: Social bibliography or physical bibliography for librarians. Delhi, 1952, University of Delhi. 26 p.
- /3/ VORMELKER, R.L.: Special librarianship today: blueprints for action. - Special Libraries, 10.sz. 1949. p. 397.

VORMELKER 12 pontban foglalta össze a szakkönyvtárak részére követelményeként megszabott feladatokat; ezeket röviden az alábbi tanulmányban ismertettem: GYÖRE P.: Könyvtár, szakkönyvtár, dokumentáció /bibliothéka és dokumentotéka/. - Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 1.sz. 1960. p. 20-21. Ebben a tanulmányban idéztem J.CAIN: Le développement des services bibliographiques et de la documentation depuis dix ans c. cikkét is a Bulletin de l'UNESCO à l'Intention des Bibliothèques, 1956. nov.-dec. számából, amely szintén felveti, hogy a szakkönyvtárak ne csak a könyvekkel /bibliográfiával/, hanem a dokumentumok széles körével /dokumentográfiával/ foglalkozzanak.

- /4/ SAVORD, R.: The special library looks forward. In: Books, libraries, librarians. Contributions to library literature. Selected by J.D. MARSHALL, W. SHIRLEY, L. SHORES. Hamden, Conn. 1955, The Shoe String Press. p. 209.
- /5/ BALÁZS J.: A műszaki-tájékoztatás és propaganda időszertű kérdései egy nagyvállalatban. - Műszaki-tudományos tájékoztatás a kohó- és gépiparban. KGM MTPI-GTE konferencia, 1964. június 8-10. Szerk. GYÖRE P. - PUNGOR J. Bp. 1964, KGM MTPI. p. 26-27.
- /6/ Az információ ilyen értelmű meghatározását lásd: MACK, J. - TAYLOR, R.S.: A system of documentation terminology. In: Documentation in action. Ed. J.H. SHERA, A.KENT, J.W.PERRY. Based on 1956 Conference on Documentation at Western Reserve University. N.Y. London, 1956, Chapman and Hall. 20 p.
- /7/ Egyik elnevezés sem szerencsés; a helyes névadást talán majd a nyelvészek is megkísérlik.
- /8/ A közlés, információ, tájékoztatás közötti kapcsolatokkal - részint más vonatkozásban - "Releváns és heurisztikus tájékoztatás; szempontok a kutatás és fejlesztés információ-szükségletének megállapításához" c. - sajtó alatt lévő - tanulmányomban foglalkozom.
- /9/ Az "irodalmi áradat", "dokumentum-áradat", "szó-invázió", "kép-invázió" és ezekhez hasonló kifejezések csak úgy röpködnek a tudományos és ismeretterjesztő irodalomban egyaránt. Maga az "in-

formáció" szó pedig alighanem napjaink egyik legdivatosabb, legsűrűbben használt kifejezése. Az információ szinte mindent magába foglal, mindent elnyel.

"Nem is teljesen indokolatlan - írja Stanislaw LEM -, ha azt állítjuk, hogy minden létező - így az ember is - információ. Információként értelmezhető egy könyv, egy cserépedény, egy festmény, információként értelmezhetők a lélektani jelenségek is. Mert a memória, a szubjektív lét folytonosságának az alapja - az információ bevéssődése az agykéregbe" /Summa technologiae. - Korunk, 7-8.sz. 1965. p. 989./

Norbert WIENER, a kibernetika egyik nagy klasszikusa rámutatott, hogy a közlések /a tömegközlelési csatornákon áramló "hírek"/ nagy része egyáltalán nem tartalmaz eredeti ismeretet, információt. Azért van ez, mert azoknak, akik a közlést választották foglalkozásul, gyakran egyáltalán nincs semmi közölni valójuk. /The human use of human beings. Cybernetics and society. London, 1959, Eyre and Spottiswood. 135 p./

/10/ Lenyűgöző az az erőfeszítés, amely a mérhetetlen tömegű információ rögzítésére és "előhívására" folyik a gépi memóriák felhasználásával; de nem valószínű, hogy megoldja az információ problémáját. WIENER hangsúlyozza azt is, hogy az információ valódi problémája nem a tárolás, hanem a feldolgozás /Wiener, i.m. 121.p./; az információt elsősorban annak kell feldolgoznia, aki tudni akar valamit!

/11/ Az ismertetéshez felhasználtam DEDRICH, R.: Communication of technical information /N.Y. 1952, Chemonomics/ c. művének bevezető fejezetét /8-13.p./

/12/ PAPP Ferenc: Kód. - Magyar Nyelvőr, 2.sz. 1965. p.201. Ez a kitűnő tanulmány tájékoztatási szempontból is igen fontos tanulságokkal szolgál; ezeket igyekezem tanulmányomban hasznosítani.

/13/ Ismeretes például a televízió-vírus, a TV fertőző hatása, a televízió-nézés l'art pour l'art; vagy az öncélú "hangvadászat", hanggyűjtés stb.

/14/ A közléstudományi kutatások eredményeiről, problematikájáról lásd: The science of human communication. New directions and new findings in communication research. Ed. W.SCHRAMM, N.Y. London, 1963, Basic Books. 158 p. Introduction to mass communication research. Ed. R.O. NAFZIGER, D.M. WHITE. 2.ed. Baton Rouge, 1963, Louisiana State Univ. Press. 281 p.

The process and effects of mass communication. Ed. W.SCHRAMM. Urbana, 1955, University of Illinois Press. 586 p.

/15/ NÖRLUND, Ib: Kibernetika és marxizmus. Bp. 1965, Kossuth K. 27 p. - Tájékoztatási szempontból is fontos figyelembe vennünk az információnak a vezérlésben betöltött szerepét. A vezérlés - írja NÖRLUND - bizonyos cél elérését jelenti, tudniillik azt, hogy egy fajta rendet teremtsünk a mindaddig rendezetlen okok között,

vagyis megakadályozzuk az entrópia növekedését az adott helyzetben. Ez úgy történik, hogy a rendszer jel formájában információt vesz fel, melyet feldolgoz és átalakít, és amely lehetőséget nyújt arra, hogy - a természeti törvényekkel összhangban - az információ megvalósítsa azt a szervezethez fűződő fokot, azt a rendet, amelyet a cél feltételez /i.m. 31.p./.

A tájékoztatás során közölt információ /például témadokumentáció/ rendeltetése, hogy - amint már utaltunk rá - viszonylagos rendet teremtsen a problémák tisztázatlan mozzanataiban.

- /16/ NYIRŐ Lajos: Művészet és kibernetika. - Kritika, 9.sz. 1965. p.11.
- /17/ IRIMIE, Ion: Az információ tükrözéséről. - Korunk, 7/8.sz.1965. p.983. Szerző az információt "tükrözés fajaként vagy típusaként" vizsgálja; véleménye szerint így helyesebben értelmezhetjük az információnak a való világ jelenségrendszerében elfoglalt helyét. "Ebből következik például, ahogyan a dialektikus materializmus monizmusa hirdeti, hogy az anyag az egészében vett világ szubsztrátuma. Ilyen szempontból sem a tudat, sem az információ nem helyezhető mellé. Az anyag alapvető tulajdonsága a mozgás. A mozgás bizonyos értelemben kölcsönhatást jelent. Bármely kölcsönhatás egyik mozzanata a tükrözés. A tükrözés sajátos eseteinek, típusainak egyike az információ. Az információ tükrözés legmagasabb formája a gondolkodás, a tudat" /987-988.p./ A közlési folyamatban, a tájékoztatásban az információnak ilyen - filozófiai szempontu - felfogása, vizsgálata igen gyümölcsözőnek látszik.
- /18/ Az információ-áradat kifejezéssel óvatosan kell bánnunk; amint már céloztunk rá: inkább közlés-áradatról, szó-áradatról, papír-áradatról, dokumentum-áradatról beszélhetünk. A szakirodalom tekintélyes részéről azt mondhatjuk, amit Hamlet mondott Poloniusnak, amikor ez megkérdezte, mi az, amit olvas -: "szó, szó, szó".
- /19/ M.POREBSKI: Korunk határa c. könyvét BOJTÁR Endre ismerteti a Valóság 1965. 10.számában /p.112-113./
- /20/ A hír lélektanáról lásd: ALLPORT, G.W. - POSTMAN, L.: The psychology of rumour. N.Y. 1948, Holt c. kitűnő könyvét. "A társadalmi szóbeszéd - írják, - amely nem fejez ki semmi különösöt, csak valami bizonytalan baráti érzést partnerünk iránt, s ugyanakkor segít elkerülni a hallgatás zavarát, csak egyik formája a hírnak. A hírek és csevegések többsége sokkal több ennél. Mélységesen céltudatos megnyilvánulások ezek, amelyek fontos érzelmi törekvéseket szolgálnak. Hogy mik ezek, azt rendszerint sem a beszélő, sem a hallgató nem tudja pontosan. Csak azt tudják, hogy amiről szó van, nagyon fontos a számukra. Rejtélyes módon úgy tűnik nekik, hogy amit mondanak-hallanak, enyhít valamit intellektuális bizonytalanságukon, és személyes gondjaikon /VII.p./.

A hír egy másik fontos motivumát villantja fel GYURKÓ László az "Esti Krónikáról" írt glosszájában: "Remekműveket és izgalmas olvasmányokat mulasztok el hírszenvedélyem miatt ... Lehet, hogy csak szégyellem bevallani, de ahányszor bekapcsolom a rádiót, kezembe veszem az ujságot, titokban mindig abban reménykedem, hogy most fogom meghallani a NAGY HIRT, amire két évtizede várok, amióta tagja vagyok a hírlások szektájának /Élet és Irodalom, 43.sz. 1965. p.8./ - A hírszenvedély, az információ-szenvedély, az információk várásának és megszerzésének izgalma olyan téma, amelyet a tájékoztatók tudnának teljes mélységében megragadni!

- /21/ SIMON, H.A.: The new science of management decision. N.Y. Evanston, 1960, Harper and Row. 39.p.
- /22/ BERLYNE, D.E.: A theory of human curiosity.- British Journal of Psychology, 1954, p.180-191.
- /23/ LAZARSFELD, P.F. - MENZEL, H.: Mass media and personal influence. The Science of human communication, Ed.W.SCHRAMM, 108.p. Lásd még: SZALAI Sándor: A tájékoztatás hatékonyságának szociológiai vizsgálata. - Műszaki-tudományos tájékoztatás a kohó- és gépiparban. GTE-MTPI konferencia. 149-162.p.; továbbá BUDA Béla: Az emberi csoport mint szociálpszichológiai probléma. - Valóság, 9.sz. 1965. p. 91-100.
- /24/ BAER, H.: Nutzen und Nutzung einer Spezialbibliothek. - Nachrichten für Dokumentation, 2.sz. 1965. p.55.
- /25/ KÓHALMI Béla tanulmánya /A bibliográfia rangemelése. - Magyar Könyvszemle, 2.sz. 1961. p. 129-147./ az információ ilyen értelmezésére is kitűnő példa. "A részletkutatás igényeit figyelembe véve, a vitatkozókát szembesítő, a lényeges kérdésekre ügyelő bibliográfia, a teljesség mániájával /az entropia tipikus megnyilvánulása! / leszámoló bibliográfia értékben, jelentőségben megközelítheti az alkotó munkát, ha a bibliográfus a szaktudomány fegyverzetével rendelkezik, ha valóban elemző, ha nemcsak magyarázó, hanem valóban kritikai is. Ha annotál, ha egyes címeket megbecsül és kiemel, és annotációs atmoszférát teremtenek a könyvek címei körül, ha valóban a kutatás krónikája és áttekintést ad, ha a részletek iránt érzékeny műszere a kutatásnak" - /131.p./. - Művelnünk kell "a kutatás mai állásáról", "état présent"-járól beszámoló kritikai bibliográfiákat, hogy a kutatás a jövőben egy már elért magaslatról indulhasson tovább" /144.p./.
- /26/ IRWIN, R.: Librarianship. Essays on applied bibliography. London, 1949, Grafton. 35 p. A szerző másik, témánkat érintő gondolata: "a könyvtáros az emberekkel mint olvasókkal s a könyvekkel mint olvasni valókkal foglalkozik; feladata, hogy elősegítse a megfelelő könyv és olvasó szerencsés egyesítését. Ebből következik, hogy kapcsolatait egyrészt olyan témákkal kell kiépítenie, amelyeket könyvek reprezentálnak, másrészt az embereknek olyan meghatározott típusaival, amelyeknek könyvekre van szükségük" /30.p./. - A könyvek és az olvasók tipológiájának

egyeztetésére mutattam rá - osztályozási szempontból - egyik régebbi tanulmányomban. /"Az osztályozás szerepe a műszaki könyvtáros munkájában.- Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 4.sz. 1956. p. 25-27./ Ehhez a problémakörhöz tartozik az olvasók lélektanának vizsgálata is. RUBAKIN, a híres biblio-pszichológus a következőket írja: "Általában azt gondoljuk, hogy a szerző egyedül alkotja a könyvet. Ez nem így van. Miközben olvasnak, az olvasók saját maguk teremtik meg a maguk számára, amit olvasnak, és pedig a saját képükre és hasonlatosságukra teremtik újjá a könyvet ... Az olvasás nem egy, hanem két személy szellemi munkája."

Ebből a következő tanulságokat vonhatjuk le:

1. A könyv tartalmát csak a saját alkotó- és felfogó képességünk határán belül értjük meg.

2. Azok a minőségi sajátosságok, amelyeket az olvasók a könyvnek tulajdonítanak, tulajdonképpen rájuk jellemzőek: az ő intelligenciájukra, jellemükre, temperamentumukra, gondolkodásmódjukra, érzelmeikre, vágyaikra, műveltségi színvonalukra. Az olvasás eredménye az olvasón mulik; azokon az ismereteken, amelyeket olvasás közben szerez, s azokon az érzelmeiken, gondolatokon, amelyek olvasás közben megihletik.

3. Minden olvasó másképpen interpretálja, másképpen fogja fel a könyvet, mint a szerző. Ami az olvasóhoz eljut, nem azonos azzal, amit a szerző megírt. Az olvasó mindig önmagáról, a saját véleményéről mond ítéletet, - sohasem a könyvről. - /"Reader, know. - The Library Journal, 1934. ápr. 15. p. 346./ - Ezek a megállapítások feltűnően egyeznek a későbbi közléstudományi kutatások eredményeivel. - Lásd még: WELLARD, J.H.: Place of psychology in the study of reading. - Library Assistant. 1935. p. 90-94.

/27/ Ezzel a problémával - más aspektusból - bővebben foglalkozom 8. alatt idézett tanulmányomban.

/28/ Mindez mélyen összefügg a tájékoztatás és általában minden megnyilatkozás objektivitásának és szubjektivitásának problémájával; Anatole FRANCE így vélekedik erről: "Mint ahogy nincs tárgyilagos művészet, épp úgy nincs tárgyilagos kritika; mindazok, akik azt képzelik magukról, hogy más is tettek műveikbe, mint saját magukat, a legcsalékonyabb illúzió áldozatai. Az igazság az, hogy az ember sohasem léphet ki önmagából. Ez egyike legnagyobb nyomorúságainknak ... Be vagyunk zárva személyünkbe, mint valami életfogytiglan tartó börtönbe. A legjobb, amit tehetünk, ha beletörődünk ebbe a szörnyű helyzetbe, és elismerjük, hogy valahányszor nincs elég erőnk a hallgatáshoz, mindig önmagunkról beszélünk". /A Szajna partján. Bp. é.n. Révai.VIII. IX.p./ Érdekes ezzel összevetni azokat az eredményeket, amelyekre ugyanazon személyek által különböző időpontokban, de ugyanazokról a közleményekről készített referátumok vizsgálata során jutottak; a szubjektivitás meglepően feltűnő!

- /29/ MEREDITH, P.: Thoughts on communication. - The Journal of Documentation, 3.sz. 1956. KGM MTTI ford. p. 6-7. MEREDITH másik fontos, hasonló tárgykört elemző tanulmánya: Information, documentation and communication.- Library Association Record, 6.sz. 1961. p. 191-196.
- /30/ u.o. p.7.
- /31/ Rendkívül figyelemre méltó ebben a tekintetben KESSLER-nek az a megjegyzése és javaslata, hogy a tudományos közleményeket nemcsak témájuk szerint minősíthetjük, osztályozhatjuk, hanem aszerint is, hogy kik találták eddig hasznosnak és miért, vagyis: kik járták végig és milyen eredménnyel a közleményben leírt utat /Management and the computer of the future. Ed. M. Greenberger. N.Y. London, 1962, Massachusetts Institute of Technology, Wiley. 170.p./ Ide tartozik a Science Citation Index és a bibliográfiai kapcsolódások /"bibliographic coupling"/ tájékoztatási problémaköre, illetve apparátusa. Lásd: GARFIELD, E.: Citation indexes for science. A new dimension in documentation through association of ideas. - Science, 1955.jul.15. p.108-111./

::'::

GYÖRE, P.: Processing all the means and possibilities of communication in special libraries. I.

With a wider understanding of the second and third Library Laws of Ranganathan one can say that "every user his information" and also the other way round "every information its user". According to the above requirements a special library has to collect, register, process and disseminate not only books /or in general graphical documents/ but information on any carrier material as well.

All information, data, knowledge, event, that is to be found in the field of the special library - interesting for users - and are fixed by any disseminatable form belongs to the domain of that library. According to his function the special library, taking into consideration the users' needs, has to see for "receivers" of all important knowledge, publications, broadcastings and, to connect all receivers in need of information with that "output station", which probably gives proper informations in the right time and place.

The author analyses this rather complicated procedure; defines the essentials of the procedure of informing, the information, and the data, their nature, character and connection. The procedure of informing is analysed according to the communication theory; information is treated mainly from the point of view of cybernetics; information theory and further information-psychology; the procedure of informing is outlined according to the relation between informer and user, further typological and sociological aspects of the user.

GYÖRE, P.: Die komplexe Erschliessung der Mittel und Möglichkeiten der Kenntnisvermittlung. I.

Die von RANGANATHAN abgefassten 2. und 3. Gesetze der Bibliothekswissenschaft in einem erweiterten Sinne auffassend können lauten wie folgt: jedem Benutzer seine Information - und umgekehrt - jeder Information ihren Benutzer. Diesen Erfordernissen gemäss sollen die Fachbibliotheken nicht nur für Bücher /oder im allgemeinen für graphische Dokumente/, sondern für sämtliche auf irgendwelchen Trägern erscheinenden Informationen die Sammel-, Registrier-, Erschliessungs- und Verbreitungsstellen sein.

Es gehören demnach alle solchen Informationen, Angaben, Kenntnisse, Ereignisse, die ihrem Gegenstand nach den Ansprüchen der Bibliotheksbesucher entsprechen, und in irgendeiner mitteilbaren Form festgehalten sind, in den Tätigkeitsbereich der Fachbibliotheken. Diese Tätigkeit ausübend sucht die Fachbibliothek, von den Ansprüchen ihrer Benutzer geleitet, die "Empfänger" aller in Betracht kommenden Kenntnisse und Mitteilungen und verbindet jeden Information suchenden Empfänger mit dem "Sender", der zu einem entsprechenden Zeitpunkt, an einer entsprechenden Stelle voraussichtlich nützliche Informationen vermittelt.

Verfasser analysiert diesen sehr komplizierten Vorgang: er bestimmt das Wesen, die Natur, Eigenheiten und Beziehungen des Mitteilungsvorganges auf Grund der Begriffe und Gesichtspunkte der Informationstheorie, die Information vor allem vom Gesichtspunkt der Kybernetik, der Informationstheorie und Informationspsychologie, den Informationsvorgang vom Gesichtspunkt der zwischen dem Informationsgeber und dem Benutzer entstehenden Beziehungen, weiters von den Benutzer charakterisierenden typologischen und soziologischen Gesichtspunkten.

!!!

ДЬЕРЕ, П.: Комплексное вскрытие средств и возможностей передачи знаний в специализированных библиотеках часть 1.

Расширением второго и третьего законов библиотековедения, оформленных Ранганатаном необходимо стремиться к тому, чтобы всем потребителям свою информацию, и всем информантам своего потребителя. В соответствии с этим, специализированные библиотеки должны выполнять сбор, регистрацию, обработку и распространение не только по книгам /или в общем графическим документам/ но по всем информантам появляющимся на различных носителях.

Таким образом, область деятельности специализированных библиотек распространяется на все информанты, сведения, знания, события, по предмету и тематике удовлетворяющие требования лиц, пользующихся библиотекой, и записанные в любой передаваемой форме. Специализированная библиотека, исходя из такой области деятельности, приспособляясь к требованиям лиц, пользующихся библиотекой, изыскивает "приемник" всех возможных знаний, сообщений и передач, затем соединяет приемники с "датчиком" передающим годные на верна информанты в годный срок и на годном месте.

Этот сложный процесс анализируется автором, в частности определяются суть, характер, свойства и взаимосвязи передачи информанты, а также и информационно-пропагандической деятельности. При этом процесс передачи информанты рассматривается с учетом понятий и направлений теории коммуникации, информанты - с теоретической и психологической точек зрения, а информационная деятельность излагается с учетом связи между информатором и потребителем, учитывая при этом типологических и социологических моментов, характерных на потребителя.